

RABOK TOVÁBB NEM LESZÜNK!

A zentai „nagy szaladás”

TRIPOLSKY GÉZA

Az olaszok szabadságvágya, Párizs népének február végi forradalma, a királyság megdöntése és a köztársaság kikiáltása megerősítette Kossuthot abban, hogy népünk is követelje a jobbágyrendszer eltörlését és a közteherviselés bevezetését. Kossuth követelése viszont a bécsi fiatalokat forradalmi tettekre buzdította.

Március 15-én Pesten Petőfi elszavalta *Nemzeti dalát*, tízezres tömeg követelte a sajtószabadságot, és engedély nélkül nyomtatták ki a 12 pontot. Táncsics kiszabadítása a társadalmi és politikai elnyomás felszámolásának jelképe lett. Pesten vér nélkül győzött a forradalom, Bécsben megtört az udvar ellenállása. Az 1848-as törvények értelmében Magyarország feudális rendi monarchiából polgári alkotmányos királyság lett. Az uralkodó csak magyar miniszterei útján kormányozhatta az országot.

Az udvar közelében működő párt (kamarilla) persze nem akarta, hogy Magyarország alkotmányos és független ország legyen. A reformokat kényszer hatására adta meg, azzal a szándékkal, hogy alkalmas időben és helyzetben visszavegye. A magyarok ellen bujtogatta a nemzetiségeket, hogy aztán fegyveres erővel beavatkozzék a nemzetiségi küzdelmekbe. A fegyvert azonban először a magyar nép ragadta meg.

A bécsi kormány a Dél-Magyarországon élő szerbeket ingerelte a magyarok ellen. Ők 1848. május 13-án Karlócán nemzetgyűlést tartottak, s ott elhatározták, hogy az országnak azt a részét, ahol szerbek laknak, Szerb Vajdaság néven önállósítják. A felkelés vezetésére bizottságot választottak. Hozzájuk csatlakoztak a szerbiai önkéntesek és a még mindig nagyszámú határőrvidéki katonák. Az ország lakosságát képező, de nem magyar nemzetiségű népeknek Kossuth megígérte, hogy: „azok nyelv- és valláskülönbség nélkül részesíttetnek

a közsabadság közaldásában”. A magyar kormány azonban 1848 tavaszán elhárította a horvátok önkormányzati törekvéseit. Később pedig már a horvát haladó erők nem tudtak Jelašićyal sikeresen szembefordulni. Jelašić hadai szeptember 11-én átlépték a Drávát, s már nem elégedtek meg a horvát követelésekkel, hanem a magyar kormány megdöntésének szándékát hangoztatták.

A Habsburg-hatalom nem taktikázott tovább. Megsértve a törvényességet, rendeleti úton Pestre küldte Lamberg Ferenc altábornagyot, hogy oszlassa fel a nemzetgyűlést, de vele a magyarok már a hajóhídon végeztek. Batthyány távol volt, majd lemondott. A kormányzást az Országos Honvédelmi Bizottmány vállalta. Ennek elnöke Kossuth Lajos volt, aki előtte alföldi toborzóján parasztok tízezreit győzte meg, hogy fegyvert fogjanak a jobbágyszabadító forradalom fővárosának védelmére. A Honvédelmi Bizottmány élre kerülését követő napon, szeptember 29-én a magyar sereg szakított a visszavonulással, Pákozdnál szembefordult Jelašić támadásával, és döntő győzelmet aratott felette. Petőfi akkor írta egyik legszebb harci dalát, *A vén zászlótartót*: „Fut Bécs felé Jellacsics, a gyáva, / Seregének seregünk nyomába, / Megrémülve fut a magyar hadtól; / Magyar hadban egy vén zászlótartó. // Ki az a vén zászlótartó ottan / Olyan tüzes lelkiállapotban? / Szemem rajta kevélyen mereng el: / Az én apám az az öreg ember . . .”

Hamarosan meglepő esemény történt. Bécs forradalmi tömegei fegyveres felkéréssel akadályozták meg, hogy a Habsburg-hatalom sereget küldjön a lázadónak nyilvánított Magyarországra. Mire a magyarok támadásba lendültek volna, a császári csapatok végeztek a bécsi forradalom erőivel, és Schwechatnál vereséget mértek a magyar seregére. Most mutatkozott meg a szűkkeblű magyar kormányzat politikájának káros következménye . . . A császári seregek és a román felkelők csaknem egész Erdélyt kerítették a hatalmukba. Császári csapatok és szlovák szabadcsapatok északon harcoltak eredményesen. Tovább folyt a szerb felkelés. A császári seregek annak a fiatal Ferenc József császárnak a nevében törtek be az országba, akit gyengeelméjű nagybátyja, V. Ferdinánd helyére ültettek.

1849 őszén a Kossuth vezette Honvédelmi Bizottmány jelentős erőket mozgósított. Így lehetővé vált, hogy a szerb származású Damjanich János felkelő honfitársai ellenében, a lengyel Bem József vezette magyar sereg pedig Erdélyben jelentős sikereket ért el. Az év végére mégis válságosra fordult a helyzet. A forradalmi kormányzat arra kényszerült, hogy a néphatalomnak tekintett országgyűlés Debrecenbe tegye át székhelyét. A következő év elején a helyzet mégis jobbra fordult. A császár ugyan Magyarországot jogaitól megfosztva tartományként kívánta beolvasztani az egységes birodalomba, de Kossuth javaslatára az országgyűlés 1849. április 14-én a debreceni Nagytemp-

lomban törvénybe iktatta Magyarország állami függetlenségét, és kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. A tavaszi hadjáratok győzelmei adtak alapot a forradalmi vezetés határozott lépésére.

A külföldi események viszont nem kedveztek a magyar forradalomnak. Igen súlyos helyzetet teremtett az a tény, hogy Anglia kész volt szemet hunyni a cári hatalom magyarországi beavatkozása esetén. A honvédsereg tavaszi győzelmei után Ferenc József segítséget kért és kapott I. Miklós cártól. A magyar forradalmi vezetésnek kevés ideje maradt a felszabadított ország védelmének megszervezésére.

A magyar honvédsereg több mint kétszeres túlerővel találta magát szemben. A haditanács úgy határozott, hogy a teljes honvédséget a Maros vonalán összpontosítja, és a török birodalomra támaszkodva száll szembe az ellenséggel. Görgey, aki elnyerte a hadügyminiszteri tárcát is, saját kezébe akarta ragadni az események irányítását. Saját seregét ért vereségek után nagy késsélemmel végezte az általa helytelenített déli összpontosítási határozatot. Kikényszerítette a Kossuth- és a Szemere-kormány lemondását, s a teljhatalom birtokában augusztus 13-án Világosnál, a cári hadak előtt katonáival feltétel nélkül letétette a fegyvert.

A magyar szabadságharcról, annak minden eseményéről sokat olvashatunk. A vázlatos beszámolóknál tehát mindenképpen a délvidéki történesek érdekelnek bennünket legjobban. Annál inkább, mert a rendelkezésünkre álló anyag meglehetősen egyoldalú. Szinte jólesik, ha nemzeti érzelmektől mentes, saját népét nem isteníítő írás kerül a kezünkbe. Az Újvidéken 1976-ban megjelenő *Kutatások* című tanulmánykötetben végre alapos és nemzeti érzelmektől mentes írást találunk. Szerzője Karlo Gavrilović. Érdemes elolvasni.

Az író megállapítja, hogy már a magyar szabadságharc kezdetén érezhető volt a szerb kormány hatása a magyarországi szerbekre, hogy a horvátokkal szövetkeznek, és figyelemmel kísérik a magyar eseményeket. Áprilisban Zágrábban arról tárgyaltak, hogy Szerbiának egyesíteni kell a horvát területeket és szövetséget kötni a Magyarországon élő szerbekkel.

Az itteni állandó feszültségben féltő volt, hogy a magyar kormánnyal való viszony rosszabbodása a szerbek és magyarok háborúját idézi elő. Ezért a szerbek Főbizottsága felhívást intéz a szlovákokhoz, bunyevácokhoz, németekhez és magyarokhoz, azzal a céllal, hogy csendesüljenek a nemzetek közti feszültségek.

Ebben a háborúban a szerbek a következőket követelték: önálló Vajdaságot, kiváltságos jogok biztosítását, szabad vallásyakorlást, nyelvi egyenjogúságot és nemzeti intézményeket. Kossuth az Országgyűlésen mérsékelni akarta a követeléseket. Szerbiából közben állandó volt a Szerémségbe és Bánátba való beszivárgás. Az ide húzódó szerbek legelső és legfőbb kiképzőközpontja

Péterváradon volt. A Szerémség Szerbiára támaszkodott, és jó hátteret biztosított a bácskai és bánáti frontok részére. Szerb mozgalom nem jöhetett létre Újvidéken. A magyarok erős hátteret biztosítottak Futakon, Temerinben, Verbászon, Járekon és Földváron, valamint a távolabb eső Zentán, Zomborban, Szabadkán és Szegeden. Bánátban legerősebb bázisuk Becskerekén volt. Nagy szerb erők voltak Szenttamáson és magyar erők a bánáti Fehértemplomnál.

A horvátok Magyarország elleni háborúja (szeptember 11.) és az osztrákokkal való viszony rosszabbodása nehéz helyzetbe hozta az országot, megkísérelték tehát, hogy a szerbekkel való hadakozást Bácskában minél előbb befejezzék. Nyilvánvalóvá vált, hogy itt egyik fél sem győz. A harcokban állandó volt az egyensúly: a szerbek minden támadást visszavertek Bácskában, a magyarok meg Bánátban tették ugyanezt. Ilyen helyzetben jött az osztrák hadüzenet. A vajdasági szerbek, de az itt élő többi nép is lojalitást színel, de ezt tettekkel nem támasztotta alá. A történészek aztán rájöttek, hogy a szerbek kezdettől fogva kapcsolatot tartottak Béccsel. A lázadásnak minősített szerb és horvát mozgalomnak így nem lett szövetségese a magyarság. Titkos utakon olyan hírek is jöttek Bécsből, hogy az uralkodó teljesen hátat fordít a magyaroknak, s a horvátokkal és szerbekkel szövetkezve ellenük fordul. A helyzet még kritikussabbá válik.

A császári hadsereg a központi fronton menetelt. Jelašićot megállították Szolnoknál. Perczel Mórnak Bácskába kellett betörni. Az ellenfél generálisa, Todorović Kikindára vonul. Perczel Bácskát támadja, elfoglalja Verbászt, Zentát és Becsét, és a legrövidebb úton Péterváradra vonul. Aztán Szenttamás következik, majd Turia és Nádalj. Négy napot tölt ott, ahelyett, hogy elfoglalná a titeli fennsíkot, a szerbek utolsó támpontját a Sajkás-vidéken. A két hadsereg öldöklő ütközetet vívott, de a magyarok győztesként vonultak be Pancsovára, és a menekültek ezrei rohantak a Szerémség és Szerbia felé. A Sajkás-vidéken folyó küzdelem idején következett be Újvidék katasztrófája.

Vajdaság helyzete állandóan változott, ugyanis mások voltak a szerbek és horvátok elképzelései, Bécs viszont a saját terveihez ragaszkodott: centralizálni és germanizálni akarta ezt a vidéket. Végül a világosi fegyverletétel „oldotta meg” a kisebb-nagyobb viszályokat. Világosnál Görgey Arthur orosz tábornok előtte letette a fegyvert.

Egy végtelenül szomorú eseményt azért el kell mondanunk részletesebben. Az 1848–49-es szabadságharcban igen nehéz helyzetbe került Zenta városa, a Duna–Tisza közti Délvidék egyik jelentős települése. Mint város katonaságot kapott, Demcsa János parancsnoksága alatt itt tartózkodott a sárközi zászlóalj. Ennek kellett volna a szerb felkelőket a várostól távol tartani. A szerb lakosság, melynek Baderlica Ácó nagybirtokos volt a vezére, összejátszott a felkelőkkel

és elárulta nekik a város védelmi terveit. Emiatt a városi tanács Baderlicát elfogatta és Verbászra küldte, ahol őt a rögtönítélő bizottság kötél általi halálra ítélte. A szerbek ekkor kivégzett vezérük akasztófájánál megfogadták, hogy bosszút állnak a zentai magyarokon. Február 1-jén érkeztek meg a szerb küldöttek, és felszólították a várost, hogy adja meg magát. A tanács a küldötteket válasz helyett agyonlövete.

A sárközi zászlóalj az események hatása alatt előbb felkoncoltatta saját vezérét, Demcsa Jánost, majd elmenekült Zentáról. Február 2-án 20 000 főből álló szerb csapat érkezett a teljesen védtelen városba: a lakosság csikorgó hidegben Szegedre akart menekülni, de már a város fölötti nagyrégi nádasban utolérték őket, és visszatereltek mindenkit Zentára. A nép e szörnyű eseményt „nagy szaladás” néven őrizte meg. Leírhatatlan öldöklés kezdődött, lőtték a magyarokat, az apát a fiával, a fiút az apával fejeztették le. Emberfejekből óriási piramist raktak a főtér Szentháromság szobra köré.

A holtakat az Epreskertnek nevezett, a várostól délre fekvő kirándulóhely nagy tömegsírjába temették el. Az öldöklés 48 órán át tartott, s mire befejeződött, nem volt élő magyar a városban. De aztán menekültek a gyilkosok, mert jött a szegedi felmentő sereg.

A rossz emléké Szentháromság szobrot eltüntették, azaz elásták. Igen megbízható emberek mutatták meg, hogy a barokk szoborkompozíció hol nyugszik. Ez szájhagyomány, de szinte biztos forrásból származik. Az Epreskertben levő tömegsírt felásták, és az áldozatok tetemeit átvitték egy másik közös sírba. A Felsővárosi temetőben nyugszanak. Síremlékük ápolt, s tavasztól ősziig mindig van rajta virág. A temető első lakója 1853-ban tért örök nyugalomra, tehát a szabadságért életükkel fizetők később kerültek oda . . .

Rendelkezem egy ötvenoldalas könyvvel. A címe *A magyarok története dióhéjban 1848. évig*. Írta dr. Huszágh Nándor ügyvéd. Nyomatott Zentán 1941-ben. Akkot tehát még élt. Fiát, Huszágh László gyógyszerészt az én korosztályom ismerte és szerette. Édesapja könyvét ő ajándékozta nekem.

Népünk történetét valóban dióhéjban írta le, de minden jelentősebb eseményt megemlít, a népvándorlástól az önkényuralomig. A szabadságharcnak több helyet szentelt, ami azt bizonyítja, hogy a zentai értelmiséget nagyon érdekelt az esemény. Írásomat szeretném az innen származó idézetekkel befejezni: „Határtalan volt a lelkesedés, amikor az első független minisztérium kineveztetett gróf Batthyány Lajos miniszterelnökkel az élén. Ennek az első minisztériumnak a tagja volt: Kossuth Lajos (pénzügy), Szemere Bertalan (belügy), báró Eötvös József (oktatásügy), Deák Ferenc (igazságügy), Mészáros Lázár (hadügy), herceg Eszterházi Pál (külügy).”

„A kivívott jogok örömétől még hangos volt az ország, de azt csakhamar túlharsogta egy hatalmas jajkiáltás . . .”

„A bécsi kormány felbújtotta ellenük az országban élő horvátokat, szerbeket és oláhokat. A magyar minisztérium lemondott, s a bajok elintézésével Kossuthot és a honvédelmi bizottságot bízta meg. Kossuth hirtelen honvédeket toboroz, és megfékezi a fellázadt horvátokat, szerbeket és oláhokat. Erre a bécsi kormány (kamarilla) 1848. december 2-án V. Ferdinándot lemondatta s ennek unokaöccsét a 18 éves s katonai szellemben nevelt I. Ferenc Józsefet ültette a trónra, aztán Vindischgrätzet és Jelasichot nagy sereggel az országba küldi. Vindischgrätz – magyar sereg hiányában elfoglalja Budát – eltörli a magyar alkotmányt. De a magyar nem csüggedt. Seregek támadtak, s a magyar seregek fényes győzelmet arattak az osztrákokon a szolnoki, hatvani, isaszegi, váci, nagysarlói és komáromi csatában, úgy hogy az ellenséget kisöpörték az országból. Erre a Debrecenbe költözött országgyűlés a Habsburg-házat trónvesztettnek nyilvánította, s Kossuth Lajost kormányzóul választotta.

Az osztrákok látva a magyar diadalokat, az oroszokhoz fordultak segítségért. Az orosz katonaság az osztrák sereggel egyesülve hamarosan véget vetett a magyar honvédek dicsó küzdelmének, és a kimerült magyar sereg 1849. augusztus 13-án Világosnál letette a fegyvert az oroszok (és nem az osztrákok) előtt.

Kossuth külföldre menekült, és megkezdődött a vad és embertelen bosszú. Haynau osztrák generális Aradon október 6-án kivégeztette a 13 magyar tábornokot, és főbe lövette gróf Batthyány Lajos miniszterelnököt.”